

Bratko Kreft

DR. FRANCE KIDRIČ

(23. marca 1880 — 11. aprila 1950)

Ko je letos slavil literarni zgodovinar-slavist dr. France Kidrič, redni profesor ljubljanske univerze, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, sedemdesetletnico svojega življenja, je bil spet ves čil. Dajal je videz, da se mu je zdravje izboljšalo, saj je nekaj mesecev pred tem celo snel z roke protezo, ki jo je moral nositi več let. Po zaključnih slavnostnih sestankih, ki so mu nekateri bili zelo pri srcu, zlasti sestanek s svojimi učenci štirih pokolenj, ki ga je organiziralo Slavistično društvo, je bil naravnost mladosten in poln zaleta. Pripravljal se je, da se spet z vso vnemo loti dela, kakor je bil tega vajen vse življenje. Skrbi, da bi ne končal Prešernovega albuma in drugega dela svoje monografije o Prešernu, so kar nekam izginile. Hotel je iti na štirinajstdnevni dopust v domači kraj pri Rogaški Slatini, da bi se tam nekoliko odpočil, potlej pa bi se spet vrnil k svoji pisalni mizi. Nihče ni mogel niti najmanj slutiti, da nismo slavili le njegove sedemdesetletnice, marveč da se je takrat že poslavljaj od življenja, dela in prijateljev. Zato je tako porazno učinkovala 11. aprila vest, da je po kratki bolezni umrl. Smrt mu je preprečila, da bi zaključil svoja prešerniana in to ravno ob štiridesetletnici svojega prešernoslovja, ki ga je začel leta 1910, ko je objavil v Ljubljanskem Zvonu poročilo o Zusnerjevih nemških prevodih iz Prešerna.

I

Biti pri malem narodu literarni zgodovinar, še ni bil niti pred štiridesetimi leti kdo ve kako hvaležen posel, zlasti če si moral na tem področju orati ledino, saj je bilo naše literarno zgodovino-pisje pred Prijateljem in Kidričem predvsem bibliografsko in biografsko. Še to je bilo precej skopo, ker je prevladovala filološka smer. Ko sta si okrog 1908. leta mlada uradnika dunajske dvorne knjižnice Kidrič in Prijatelj razdelila področji svojih bodočih literarnozgodovinskih in vzporedno s tem družbenih, političnih in splošno kulturno-zgodovinskih raziskovanj, kolikor so za vsestransko osvetljavo literarnih, umetniških smeri in osebnosti potrebne, nista storila s tem le nekega v tisti dobi osebno drznega koraka, marveč je bila to naravnost individualno revolucio-

narna odločitev. Napovedala sta boj diletantizmu, lažem, »zmotam in potvaram za razne potrebe«, kakor je naslovil Kidrič svoj bojeviti članek v »Naših zapiskih« 1909. leta.

Sklenila sta raziskati in obdelati slovensko književno-kulturno preteklost in jo tako osvetliti, da bi dom in svet spoznal naš resnični delež pri gradnji domače in evropske kulture. Profesor Kidrič je prevzel dobo od početkov do revolucije 1848. leta, ki se vzpenja v tri vrhove: protestanska književnost, razsvetljenstvo in Prešeren. Rast in mogočnost tega našega kulturno-nacionalnega Triglava je z vso vnemo patriota, hkrati pa z gorečo resnicoljubnostjo in natančnostjo naprednega znanstvenika za vselej in neomajno dokazal ravno dr. Kidrič. Njegova danes že legendarna natančnost in vestnost pri iskanju vseh, tudi najpodrobnejših dejstev in dogodkov ni mogla nastati le kot posledica strasti do podrobnosti, marveč ima svoj izvor tudi v splošni, narodovi potrebi. V boju, ki smo ga bili, nam je bil vsak drobec dragocen. Literarni zgovodinar Kidrič je moral dokazati, da obstajamo kulturno-narodno že stoletja, čeprav so se tega skoraj tja do Prešerna zavedale le posamične naše glave, toda njih individualna kulturna zavest in delo zastopata v teh stoletjih ves naš tlačeni narodni in ljudski kolektiv, ki doseže s Prešernovimi »Poezijami« tudi najvišje umetniške vrhove svetovnega formata. Zato je bilo potrebno zbrati vse, véliko in malo, zabeležiti in oceniti slednji drobec, vse odkrito, preverjeno in dognano pa kot mozaik zbrati v zaključeno literarnozgodovinsko podobo naše preteklosti. Ravno pri tem mozaiknem upodabljanju se je izpričal dr. Kidrič kot neprekosljiv mojster. Oprijel se je najtežjega dela in se odločil za najnapornejšo metodo, ki ni zahtevala od njega le največje marljivosti in potrpežljivosti pri iskanju in brskanju, marveč prav tako silne bistrovidnosti analitika in sintetika.

Domačim malovernežem in tujim zlohotnim zanikovalcem je začel dokazovati, da smo bili, da smo in da zaradi trdnih kulturnih temeljev našega izročila tudi bomo. S fanatičnim zbiranjem in raziskovanjem vsega, na videz še tako malenkostnega, splošnega in osebnega, pozitivnega in negativnega, je upodabljal naš stoletni boj za bitje in nebitje, vsa naša dejanja in nehanja v duhovnem in materialnem svetu, posebno glede na našo kulturno-literarno rast. Ni pisal ideološko-metodoloških člankov, iz študija in dela mu je sproti rastla podoba stanja in razvoja družbenih materialnih in idejnih gonil ali zavor, viškov in padcev, borbenosti in hlapčevstva, časti in sramot, osebnosti in pritlikavcev. Njegovo poglavitno ideološko in metodološko znanstveno gonilo in vodilo je bilo — odkrivati idejno in materialno resnico.

II

Dr. France Kidrič se je rodil 25. marca 1880 v Radanski vasi pri Rogaški Slatini. Gimnazijo je dovršil v Mariboru, nato je šel študirat slavistiko na dunajsko univerzo, kjer je takrat predaval Vatroslav

Jagić, ki je nadaljeval veliko tradicijo slavistične znanosti po Kopitarju in Miklošiču. Leta 1906 je bil na osnovi disertacije »Revision der glagolitischen Kirchenbücher« promoviran za doktorja filozofije. S širokega področja splošne slavistike se je že takoj v začetku svoje znanstvene poti usmerjal predvsem v raziskovanje slovenske literarne tvornosti in njenih zgodovinskih, narodnih in umetniških problemov. Skupaj s Prijateljem mu gre čast utemeljitelja moderne literarno-zgodovinske slovenistike, katere pomen ni velik le za naše literarno znanstvo, marveč v isti meri za našo splošno nacionalno, socialno in politično borbo v preteklosti. Idejna prizadevanja in smernice njenega dela se združujejo in prepletajo z najzlahtnejšimi tokovi naših progresivnih sil.

Kljub svoji slovenistični specializaciji ni Kidrič izgubil nikoli z vidika slavistike nasploh, saj je po podrobni analizi domače literarne tvornosti in stvarnosti vedno znova iskal stikov, medsebojnih vplivov in pobud med slovanskimi literaturami. Od tod pa je vedno našel pot in zvezo z razvojem svetovne književnosti, poudarjajoč našo izvirnost, kjer jo je odkril in za trdno ugotovil z vso vnemo narodne zavesti in ponosa, nič manj pa s strogostjo znanstvene resničnosti in pravičnosti, ki mu spričo njegovega razumskega značaja ni nikoli dovoljevala, da bi prehajal v romantični zanos. Kot široko razgledan človek in znanstvenik se ni nikoli izgubljal v ožinah ali dogmatičnosti, marveč je iz naših sotesk, v katere so nas večkrat v preteklosti pahnila nam sovražne sile, skušal v okviru našega literarnega prizadevanja najti steze na plan, zlasti tam, kjer doslej niso bile tako zaznavne in vidne. To velja zlasti za njegova raziskovanja protestantske književnosti in razsvetljenstva. Večkrat je prepričljivo dokazal, kako smo si tudi v hudi temi znali prižgati luč, čeprav smo včasih morali prvo iskro dolgo in težko kresati ob kremenu razmer in naše zatirane, a skrajno trdožive bitnosti.

V začetku leta 1908 je postal Kidrič uradnik v dunajski dvorni knjižnici. Ta služba mu je omogočila, da je svoje vseučiliške študije mogel nadaljevati s samostojnim znanstvenim raziskovanjem in se tako smotrnopr pripravljati za bodočega profesorja slovenske univerze, čeprav je takrat še malo ali skoraj nič kazalo na to. Slednji naš znanstvenik-slavist je bil zato nujno navezan na tuje univerze, kjer pa ni zmeraj odločala zgolj kvaliteta, ker so na namestitve vplivale tudi politične stvari, saj je bila slavistika, zlasti pa še slovenistika, trn v peti raznim germanizatorjem. Dr. Kidrič, ki je bil 1914. leta nekaj časa na študiju v Rusiji, se je 1919. leta habilitiral na dunajski univerzi za slovansko filologijo. V trenutku, ko pa je bila ustanovljena slovenska univerza v Ljubljani, se je odpovedal karieri na dunajski univerzi in postal 1920. leta redni profesor na ljubljanski univerzi za zgodovino starejših slovanskih literatur, posebno glede na slovensko. Od 1925. leta dalje je predaval tudi primerjalno književnost.

Ko je s svojim delom v sklopu vsega našega znanstvenega iskanja pomagal utrditi sloves naše univerze doma in v tujini, je hkrati z nekaterimi drugimi znanstveniki posvečal največ skrbi ustanovitvi Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Pri tem mu pripada velik

delež. Vojna in okupacija sta pretrgali njegovo delo. Gonili so ga po zaporih in internacijah v Italiji in Avstriji, večkrat mu je grozila smrt.

Po osvoboditvi je postal predsednik Akademije in ji je zadnja leta, ko je prenehal s predavanji na univerzi, posvečal vse svoje sile.

Znanstveno delo dr. Kidriča je zelo obsežno. Mnogo ga je razmetanega po revijah in raznih zbornikih. Treba ga bo zbrati in izdati v knjigah, ki bodo še v marsičem spolnile podobo tega našega velikega znanstvenika, kakor ga poznamo zdaj na splošno po večjih in samostojnih publikacijah.

III

Ko je pred dobrimi štiridesetimi leti prevzel nase vso dobo od početkov do revolucije 1848. leta, bržkone niti on niti Prijatelj nista slutila, kaj vse še bo v teh malo znanih in temačnih blodnjakih naše preteklosti našel. Perspektiva, ki jo je imel Prijatelj pred seboj, je bila v primeri s Kidričem, z izjemo Prešerna, jasnejša pa tudi hvaležnejša. Doba od Prešernove smrti do Cankarja in Župančiča, ki sta v času razdelitve obdobja znanstvenih raziskovanj dveh mladih literarnih zgodovinarjev vzorno nadaljevala in zastopala Prešernovo in Levstikovo kulturno in umetniško izročilo, je stala bolj živo in bogateje pred zgodovinarjevimi očmi kakor pa dolga, večkrat mračna stoletja od početkov do Prešerna kljub Trubarju, Linhartu in Vodniku. Našo kulturno preteklost je bilo potrebno ne samo na novo osvetliti in oceniti, marveč v mnogih primerih marsikaj šele odkriti. Kar je bilo odkritij pred Kidričem, so bila mnoga ali omalovaževana ali pa tendenčno-rodoljubarsko in dnevnopolitično izkoriščana v liberalne ali klerikalne namene našega klavrnega malomeščanskega in meščanskega provincializma.

Izpeljati našo literarno zgodovino iz provincialnih zagat na svetovno ravan in s tem hkrati opozoriti na naše resnične, objektivne literarne, kulturne in umetniške vrednote ter njim in svojemu narodu pomagati v boju za pravice, ki jim gredo, ni bila za literarnega zgodovinarja nič manjša naloga, kakor jo izvršuje napredni sociolog, čeprav se ta predvsem bori za pravice do pravičnejšega, naprednejšega in hitrejšega družbenega razvoja tako pri svojem narodu kakor človeške družbe sploh. Kidrič je moral odkrivati tudi naše progresivne družbene tokove predvsem iz kulturne nadstavbe, saj sociološki zgodovinar ni mogel na prvi pogled ugotoviti v tistih stoletjih — razen kmečkih uporov — kakšnih posebnih politično progresivnih vzponov, ker je pač naš narod bil le tlačansko ljudstvo, zatirano nacionalno in socialno. Naša ekonomska družbena osnova je bila bedna, toda med posebnosti zgodovinskega razvoja v takšnih okoliščinah sodi pomembnost kulturne nadstavbe, čeprav se morda manifestira včasih le v delu posameznikov in v svoji dobi in družbi osamljenih pojavih. Na pomembno družbeno aktivnost kulturne nadstavbe, ki jo slabi materialisti radi podcenjujejo, je večkrat opozarjal že Engels, pozneje pa Lenin.

IV

Raziskovanje in ocenjevanje naše starejše književnosti, pri kateri z zgolj estetskimi merili ne prideš daleč, ga je nujno napeljevalo k temu, da je študiral in se poglobljal tudi v splošne družbene razmere in okoliščine, ki so vplivale ali pa celo neposredno določale obliko in vsebino takratne naše književnosti, ki sicer ne ustreza strogim merilom estetike, ki pa v sklopu našega narodnega in kulturnega razvoja ni zato nič manj važna. Svoj nazor o literarni zgodovini je s te strani jasno opredelil z izjavo v Ljubljanskem Zvonu 1927. leta na str. 452 in 453, kjer pravi:

»Poseganje v področja politične, socialne in kulturne zgodovine je pri oblikovanju odgovorov na ta in slična vprašanja neizogibno, a pri literarnem zgodovinarju, ki se hoče osredotočiti, da skozi prizmo svoje stroke gleda in po vidikih njenih potreb ocenjuje, bodo dotični odstavki dobili obliko, ki bo v skladu s to koncentracijo. Značilno je, kako slabo so osvetljena pri nas razdobja, kjer se literarni zgodovinar zanaša na bodoče delo političnega zgodovinarja, a ta zopet meni, da opravi glavno delo že oni.«

Značilna zanj je tudi izjava, da se ne sme literarni zgodovinar prepustiti vodstvu edinih estetskih ozirrov niti tam, kjer »jim že v resnici gre tehtna beseda... Slovenska knjiga je imela pri formiranju Slovencev v zavestno narodno skupino precej drugačno vlogo nego n. pr. upodabljaljoča umetnost.« (ibid.)

Kidrič je že znane pojave in osebnosti na novo raziskal, posamič in v skupnosti splošnega zgodovinskega razvoja, upošteval nasprotja in protislovja ter iz vsega tega v sintezi predložil resnična napredna in pozitivna dejanja in osebnosti. Ni le dokazal, kako tesno in nerazdružljivo je Prešeren človek in pesnik povezan z našimi in svetovnimi razmerami, kako raste njegov genij iz slovenske in slovanske ljudskosti in žlahtnega evropskega svetovljanstva, marveč je v isti meri zgovorno in z neizpodbitnimi dejstvi, z realistično-materialistično in racionalistično analizo in sintezo izpričal našo vrhato in ne pritlikavo kulturnost že pred Prešernom, ki se je kot gejzir pognal iz nje. Vse to je izvršil profesor Kidrič za to obdobje s tolikšno znanstveno do-gnanostjo in jasnostjo kakor nihče pred njim. Posrečilo se mu je to enkrat za vselej zaradi tega, ker se je otrešel vseh predsodkov prejš-njih pokolenj, ki so vrednotila našo literarno preteklost na eni strani biografsko in bibliografsko, na drugi pa rodoljubarsko-romantično in idealistično.

S Prijateljem sta prva pri nas raziskovala literarne pojave v sklopu splošnega družbenega in narodnega razvoja. Če je bil Prijatelj romantični pozitivist, je bil Kidrič v začetku realist-pozitivist, ki se v zadnjih svojih delih razvija v smeri zgodovinskega materializma. Kdor raz-iskuje kulturno in literarno zgodovino v njenem nastajanju in razvoju tako, da neustrašeno odkriva tudi njena nasprotja in protislovja, ki kljub temu preidejo nekje v svojstveno enotnost, ki se ji pravi nardo-va kultura, kdor se zaveda, da je kulturna nadstavba sicer osnovana v materialnih družbenih temeljih, da pa ne raste iz njih neposredno

in mehanično, marveč tudi po velikih osebnostih, da more vplivati tudi na svoje izhodiščne osnove nazaj, tak zgodovinar se prej in trdneje dokoplje do resnice in prvin družbenega materialnega in duhovnega razvoja. Kidričev zgodovinski materializem kot nazor in metoda raste postopoma in neposredno iz njegovih pozitivističnih in racionalističnih znanstvenih izsledkov, kakor raste iz njegovih odkritij in zaključkov naša literarnozgodovinska resnica in njegova znanstveniška osebnost. S svojo »Zgodovino slovenskega slovstva«, s svojim žal še nezaključenim »Prešernom« je enkrat za vselej dokazal, kako ni in ne more biti Prešernova genialna osebnost le od boga poslana naključnost, marveč da raste Prešeren človek in genij organsko tudi iz vseh, včasih skoraj res že nadčloveških naporov naše preteklosti, iz naše narodne, ljudske, družbene in človeške biti v preteklosti in njegovi sodobnosti.

Prvi med našimi literarnimi zgodovinarji je ustvaril s svojo razpravo »Primož Trubar« (Domovina, Celje 1908) njegov realistični, zgodovinsko-literarni in človeški, narodni in versko-reformatorski portret. Če je že našel za prve početke, za protestantsko dobo in katoliško protireformacijo marsikaj nabranega, čeprav včasih zmotno in tendenčno obravnavanega, je bistvo našega razsvetljenstva in njegovo veličino odkril in ovrednotil šele on. Zdi se, da sta se tu obravnavana snov in znanstvenikova intimna, v bistvu racionalistična osebnost, znašli v največji skladnosti. Izpričal je pravi pomen in ustvaril žive podobe razsvetljenjskih osebnosti Linhart, Zoisa, Vodnika i. dr., krona vsega pa je njegov »Dobrovski« (1930). Z zavestno sociološko-analitsko pronikavostjo je ugotovil družbenopolitično ozkost našega preroda, ko je zapisal: »Na rast gospodarske moči slovenskega kmeta so nekateri izmed preroditeljev pač mislili, a le malokdo bi si bil upal priznati, da je klic po revoluciji, ki naj iztrga kmeta iz fevdalnih spon, slovenskemu preporodu nujno potrebno geslo, če naj ima sploh resen smisel prizadevanje za regeneracijo in za večje uveljavljanje tistega jezika, katerega enojezični nosilec je bil le slovenski vaščan.« (Prešeren str. VIII—IX.)

V

Kakor je bilo že pred petdesetimi leti potrebno očistiti naš politični Avgijev hlev, kar najzgovorneje priča Cankarjeva komedija »Za narodov blagor«, je bilo isto potrebno na znanstvenem področju, če smo hoteli priti iz diletantizma v znanost, ki se je slovenskemu malomeščanu in meščanu zdela prav tako nepotrebna kakor prava umetnost. Zahteva po univerzi je morala biti podprta z resnim in kvalitetnim znanstvenim delom. Profesor Kidrič je že kot mlad znanstvenik spoznal, da je le brezobzirna resnica v znanstvu tisto revolucionarno gibalno, ki tudi pomaga narodu in družbi do pospešenega razvoja v višjo stopnjo.

V »Naših zapiskih« je 1909. leta zapisal:

»Jezo, da se smejo širiti v slovenski javnosti leto za letom napačne predstave, slovensko usposobljenost k znanstvenemu raziskavanju pa diskreditirati pred inorodci v časih, ko potrebujemo priznanja zrelosti za vseučilišče,

vodi pero, ko piše opomin: *Rojaki, zajmite malce domorodnega usmiljenja in postanite nekoliko opreznjši!*... Še premalo štejejo posamezne stroke resnih delavcev in že predolgo nam manjka *znanstvene kontrole*... *Brez ugovora* prodaja par predrznežev bajke kot dokazano zgodovinsko resnico!... Kdor si pa postavi tezo po željah srca ali stranke, potem pa opazi le momente, ki govorijo za vzljubljen tezo, a izpregleda vse, kar govori proti, ni resen delavec! In kdor *potvarja zgodovino*, da bi privabil v svoj *politični tabor mladino*, ima morda talent za širokovestnega političnega agitatorja, gotovo pa ne za znanstvenika! In kdor si ne da dopovedati, da si je treba vsak znanstveni moment, s katerim se hoče operirati, ogledati od raznih strani, nič škoda, če umolkne! In kdor ne zna drugega, nego nekritično ponavljati to, kar se prepisuje že desetletja, a še *vedno ni pojasnjeno*, Bog ž njim! Da pretiravam?! Pa se dajmo!

Tako odločno ni pred Kidričem nastopil še noben slovenski znanstvenik. S svojim »Pa se dajmo!« je kot znanstvenik, ki mu je in mora biti resnica glavni smoter, vrgel v imenu resnice rokavico v areno znanstvenega raziskavanja, prav tako pa v areno našega javnega življenja, saj vse njegovo nad štiridesetletno delo zgovorno izpričuje, da je tako kot znanstvenik in človek zmeraj stal sredi življenja in se tudi odločno boril za svoje znanstveno, politično in svetovnonazorsko spoznanje. Njegov bojni poziv »Pa se dajmo!« je vredno imenovati za znanstveno področje vzporedno z Levstikovim vzklikom »Bog živi kritiko!«

S številnimi svojimi spisi in s predavanji na univerzi je prispeval k razbistritvi pojmov in vrednot v toliki meri, da so se že pred vojno jasno in odločno iz njih čutile tudi smernice za sodobnost in bodočnost, kar so nehote tudi med okupacijo v veliki meri priznavali nasprotniki osvobodilnega boja in naše revolucije v svojih javnih izpadih proti njemu.

Delo slavista-literarnega zgodovinarja je bilo ob Kidričevih početkih dvakrat težko, zlasti še, če si bil sin malega naroda. Svetovni znanstveni svet je upošteval in priznaval predvsem tiste razprave s področja slavistike, ki so bile napisane v nemškem jeziku. Tega za slaviste slovanskih narodov žaljivega stanja se je bilo treba otresti. To nalogo so si naložili Kidričevi vrstniki predvsem pri manjših slovanskih narodih. Ko so češki slavisti ustanovili »Časopis pro moderni filologii«, je o tem problemu zapisal dr. Kidrič jasne in naravnost programatične besede, ki ne zadevajo le stroke same, marveč so pomembne tudi zaradi svojega nacionalnoborbenega poudarka: »... Marsikak naš znanstvenik je primoran oblačiti plod svojega truda v nemško obleko..., toda pozabiti se ne sme, da nam preostaja le ena pot, ako hočemo, da izgubi veljavo ponižujoč pregovor: slavica non leguntur (slavistična dela, pisana v slovanskih jezikih, se ne bero. O. pr.), da razpravljamo vprašanja, ki jih nemški znanstveniki morajo poznati, ako hočejo biti na višku svoje stroke, v svojem jeziku.« (Veda 1912, str. 105.) Kvalitetnost znanstvenega dela slavistov malih slovanskih narodov, pisanega v domačem jeziku, bo prisilila tudi nemške znanstvenike, da se bodo morali učiti slovanskih jezikov.

Kakovost in stvarnost izsledkov in zaključkov so bili prof. Kidriču ves čas neizprosni kategorični imperativ v njegovem znanstvenem delu.

Da je nujno kreniti na nova pota in pravo literarno zgodovino pri nas šele ustvariti, je moral javno ponovno opozarjati, ko je bil že sredi boja zanjo. V kritiki Grafenauerjeve Zgodovine novejšega slovenskega slovstva je zapisal, da se »na Slovenskem o nalogi literarne zgodovine sploh in specialno še slovenske vse premalo razpravlja in da manjka tudi za dobo od Pohlina do Prešerna podrobnih predstudies, odgovarjajočih modernemu pojmovanju literarno-zgodovinske stroke«. (Veda 1911, str. 105.) Profesor Kidrič ni ustvaril le tistih potrebnih predstudies, marveč je dal v svoji Zgodovini slovenskega slovstva (od začetkov do Zoisove smrti) tudi z vseh strani utemeljeno in trdno zgrajeno sintezo, ki ni le živa in barvita mozaičnogradnja podoba ljudi in razmer, marveč je hkrati Kidričev idejni profil, ki za vselej poleg »Prešerna« in drugih njegovih del priča, da se nam je v njem izoblikoval moderni napredni literarni zgodovinar, ki ga skupaj z dr. Prijateljem upravičeno štejemo med največje literarne zgodovinarje, kar jih pozna slovenistika.

O metodi in idejnosti svojega znanstvenega dela ni neposredno veliko pisal, ker govori njegovo delo samo zanj, toda kdaj pa kdaj je vendarle rekel v polemiki tudi o njej kakšno besedo. »... Išči komponente, napravi črto in napiši sodbo, ki se ti po pretresu vseh momentov zdi pravilna. (LZ 1912, str. 566)... Ne mislim, da sem nezmožljiv, tudi oni pogum imam, da lahko vsako svojo zmoto brez oklevanja priznam in popravim, a rešpekt sem imel že 1911. leta le pred argumenti, ne pa pred psovko, podtikanjem in demagoštvom. (LZ 1928, str. 566)...« To je bila možata, hkrati pa bojevita izjava, ki je zelo značilna za Kidriča človeka in znanstvenika.

Najobširneje pa je izpovedal dr. Kidrič svoje nazore o literarni zgodovini v razgovoru z uredništvom Ljubljanskega Zvona 1927. leta (str. 449—458). Prvič je tam med drugim tudi poudaril pomen komparativne književnosti za slovenskega literarnega zgodovinarja:

»Slovenskemu literarnemu zgodovinarju za starejšo dobo je minimum iz komparativne književnosti ravno tako neobhodno potreben kakor vsakemu drugemu, ako noče, da mu pojavi njegove književnosti ostanejo v zraku. Le oni, ki so mu znane faze in gibala v evropski literarni produkciji, bo razumel, kaj je pomenila za slovensko literaturo izguba lastne, jezikovno-homogene države z lastnim dvorom in plemstvom, v čem je treba iskati literarni pomen reformacije in protireformacije, kaj so elementi preporoda, kaj tvori ceno Prešernovo.« (Str. 458.)

Odločno se je v tem razgovoru postavil na branik slovenske literarne zgodovine, ki so ji nekateri »Jugoslovani« očitali ozkost:

»Raziskovanje slovenske literarne preteklosti štejem med naloge, katerih moderno reševanje je po pričakovanju internacionalnega znanstvenega sveta predvsem naša dolžnost. Razočaranje onih, ki so mislili, da se vrši publicistično delo slovenskih literarnih zgodovinarjev na naši univerzi v preozkem okviru, se mi ne zdi le nasprotno pravičnemu pojmovanju jugoslovanstva, ampak tudi protivno ekonomični razdelitvi znanstvenega dela. Dokler bo večina slovenskih literarno-zgodovinskih problemov šele načetih, se znanstvenik, ki mu dekret predpisuje med slovanskimi literaturami »poseben ozir na slovensko«, ne more z večino dela vdinjati drugje.« (Str. 449.)

Ceprav ni mogel zaključiti svojega »Prešerna«, na katerega estetsko sintezo je ta ali oni čakal celo z nezaupanjem, je vendarle tudi to poglavje drugega dela svoje monografije precej nakazal v govoru »Prešeren in mi«, ki ga je govoril na glavni skupščini Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dne 8. februarja 1946. Tam pravi med drugim:

»... Naj govori Prešeren o čemerkoli in v kakršnikoli pesniški obliki, vedno čutiš, da se izpoveduje genialni umetnik, ki zajema vsebino svoje izpovedi iz globine razgibane notranjosti ter pozna in s suvereno lahkoto obvladuje vsa raznolika sredstva, vso pisano aparaturo, ki napravlja za evropsko šolani okus iz gmote in pokusa dovršeno umetnino. Njegove pesnitve so utrinki razpoloženj mojstra, v katerih presenečajo še tako razvajenega poznavalca evropskih literarnih vrednot odlike, ki so v taki vsestranskosti združene le pri velikih pesnikih svetovnega slovesa: *raznolikost*, zlasti tudi, kar se tiče verza in kitice; *skladnost* med vsebino in obliko; premišljeno valovanje vsake vrstice, ki se prepušča le na videz enakomernemu menjavanju naglašanih in nenaglašanih zlogov, sicer pa predstavlja svojevrsten, sila živ organizem; *smisel za blagozočnost*, izredno *bogastvo* prispodob, ki so pa skoraj vedno nazorne in lahko umljive, pogosto tudi, kakor njegov ukrasni pridevnik, čustveno pogojene; *umerjenost in jasnost stavka* in celotne zgradbe; *tehtanje vsake besede*, ki je vedno tudi na takem mestu, da imaš občutek: ne bi smela biti drugje, pa četudi se ti sem ter tja zdi, da se ravna stavek nekoliko po latinski sintaksi; želja izogniti se vsakemu pretiravanju in vsaki banalnosti, duhovite *domislice in besedne igre*. Pri tem je jezik Prešernove poezije dvignjen vedno na pesniško višino, razen če ima pesnik sam poseben namen, da išče tudi grob izraz.

Tako so vrednotili Prešernovo pesem... tudi tujci, ki niso poznali razvojne črte slovenske poezije. Kdor pa se bliža Prešernovi umetnini z upoštevanjem črte, v katero postavlja Prešerna strogi zakon časovne zapovrstnosti, ta mora še bolj strmeti, kajti Prešernova pesem se mu mora zdeti kot čudež, kot meteor, ki je padel na slovensko zemljo iz zračnih višin... V Prešernu... je prvič v zgodovini slovenskega pesništva spregovorila osebnost, ki je stala enakovredno na isti stopnji s čudodelci med italijanskimi, francoskimi, španskimi, angleškimi, poljskimi in ruskimi pesniki svojega časa in prejšnjih časov, osebnost, ki ni slučajen posnetek posebne književne šole, ker ji doba in vplivi ne morejo izpremeniti temeljne osnove genialnosti, dasi jo lahko poglobijo ali tudi obsodijo na mirovanje... Prešeren je najtehtnejši dokaz naše umetniške volje, a obenem na našo srečo absolutna vrednota v smislu svetovne pesniške republike.« (Letopis ZAU, str. 199, 200.)

Navedel sem samo nekaj misli iz tega za Kidriča tako značilnega sestavka, ki dovolj zgovorno priča, da je ob delu in z leti v njem zorela idejna in estetska ocena Prešerna. Po razgovorih z njim in v zvezi z zgorajšnjimi navedki trdim, da ga je globoko, notranje, človeško in estetsko dokončno zblížalo s Prešernom ravno trpljenje v ječi in internaciji. Zato tudi po lastnem doživetju po pravici ugotavlja, da je »edino on, tihi, a najzgovornejši bodrilec naših borcev in najzvestejši spremljevalec naših internirancev, bil vreden« pozornosti, ki mu jo je dalo novo obdobje naše zgodovine.

Bistvo Kidričevega znanstveniškega značaja je zadel že 1920. leta dr. Prijatelj v kratkem poročilu o njegovi knjigi »Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert« (Slavica, Heidelberg 1919), ko je zapisal:

»Že doslej smo poznali drja Kidriča kot preiskovatelja, ki nam je v številnih obravnavah in razpravah nekatero ohlapno sodbo naše književnosti in kulturne zgodovine tesneje opredelil, marsikateri razblinjeni pojem zgostil in napolnil z dognano vsebino. Karakteristično je bilo dosedaj zanj ono preganjanje po diletantih v našo znanost zanesenih, 'pomot in potvar', pri katerem je pokazal veliko vztrajnost, pronicavost in eksaktnost, združeno z izredno, živo ljubeznijo do predmeta in znanstvene resnice.

Pričujoča knjiga monografije predstavlja prvi njegov večji koncept, s katerim je dokazal, da zna nad skrbno analitično urejenimi, pretehtanimi in razvrščenimi podrobnostmi razpeti s krepko roko vzbočeno sintetično streho.

Moderno in za naše kraje dokaj novo se mi zdi pri drju Kidriču zlasti to, kako on gleda na knjigo ... kot na *živ stvar*, kako išče v preteklosti pota do njega, kako ga najde in ga kakor dramatik svojega junaka opazuje po njega porajanju iz okoliščin časa in kraja, kako se vglablja vanj, motreč z na vse strani uprtim očesom, kako iz najrazličnejših snovi in sokov dobiva ogrodje, meso in kri — kot živo dete živega individualnega človeka, člana človeške družbe. Kar je prejšnji zgodovinar opisoval, konstruiral, to moderni historik poustvarja in podoživlja.

... Značilno za drja Kidriča je ... najvestnejše tehtanje vseh podatkov, prodiranje do dna vsem, tudi stranskim vidikom, odpirajočim se mu tekom izsledovanja, a zraven odklanjanje vsakih zastranitvev z glavne poti in pa skopost in natrpanost forme, ki dela Kidriča v slovenski besedi, navajeni bolj na ekstenzivnost, težje čitljivega nego v nemškem jeziku, razpolagajočem z znanstveno tesneje očrtanimi izrazi.« (ČJKZ II., str. 114.)

Kako sta dr. Prijatelj in dr. Kidrič, ki sta v naši literarni zgodovini prav taki pomembni sovrstniški dvojici in veliki osebnosti, kakor sta v književnosti Cankar in Župančič, drug drugega razumela, priča v dopolnilo zgornjega navedka še odlomek iz članka, ki ga je Kidrič napisal Prijatelju ob njegovi petdesetletnici:

»Njegovo delo znači pričetek nove dobe v slovenski literarni in kulturni zgodovini: sistematičnega iskanja in reševanja problemov; odgovorov na vprašanja, zakaj tako in ne drugače; uvrstavanja slovenske strujice v evropske toke; klesanja duševnih fiziognomij; določanja relativne in absolutne cene.

... Skoro vsaka doba našega duševnega življenja je dobila tudi njegovo osvetljavo ... Doganjivost in vsestransko veselje do dela sta mu prirojena. Noben posel, ki je v zvezi z njegovim iskanjem, mu ni pretežaški, nobeno vprašanje, katero se mu oprtjuje pri delu, se mu ne zdi premalenkostno. Nobeden njegovih prinosov nima pečata slučajnosti, vsak priča o graditelju, ki v duhu zre dograjeno stavbo ter pozna vse njene arhitektonske potrebe. Objektivni znanstvenik je in tuje mnenje in prepričanje spoštuje, a obenem je osebnost, ki ne skriva svoje misli in sodbe. Tudi v lastnem, znanstvenem oblikovanju je esteta, ki prisluškuje ritmu stavka, tehta besedo, ljubi poetično sliko. Rad se v oblikovanju razmahne, ker čuti, da se sme.« (ČJKZ V. 1926, str. 158.)

Čeprav sta bila tako različnih stikov, temperamentov in znanstveniških značajev, sta kljub razlikam našla drug za drugega ključ in si tovariško priznavala pozitivne tvorbe svojega dela. Najbolj ju je vezala ljubezen do vsega slovenskega in pa kvalitetenost dela. Naša zgodovina ju bo zmeraj omenjala vzporedno, čeprav je dr. Kidrič preživel dr. Prijatelja za 13 let, toda po njegovi smrti je vodil sam naprej, kakor sta prej skupaj usmerjala.

Ko je moral dr. Kidrič prevzeti na naši univerzi še stolico za komparativno književnost, je vzporedil z njo tudi svoja slovenistična raz-

iskovanja, kar je dalo njegovim izsledkom s področja naše literarne zgodovine potrebni svetovni okvir. Kako so se naši samoraški tokovi spajali s svetovnimi, je najlepše dokazal s prvim delom svoje monografije o Prešernu, nič manj pozornosti in priznanja pa ne zaslužijo njegove ugotovitve za protestantsko in razsvetljsko dobo, ki so nam šele po njegovi zgodovinski upodobitvi jasne in žive.

Iz vsega njegovega znanstvenega dela odmeva veliko spoznanje: da je bila pri malem, zatiranem narodu ravno knjiga, pisana v njegovem jeziku, čeprav sprva le prevod, nato tvorna predelava in naposled samobitna, tista duhovna in hkrati odločilna materialna sila, ki ga skozi stoletja ni ohranjala le pred uničenjem, marveč mu je podvojeno vračala tisto življenjsko silo, ki je sicer ves čas prvobitno, a skrito tlela v njegovem ljudstvu, da se je nekega dne vzdramilo, zavedelo in naposled dvignilo glavo in pest — narodno, kulturno in socialno. K temu našemu razvoju v zadnjih štiridesetih letih je dr. Kidrič izdatno prispeval, saj je bilo njegovo življenjsko geslo — pomagati s svojim delom do resnice in napredka. V preteklosti ni vedno žel priznanja za to. Zaradi znanstvene in človeškoprogresivne usmerjenosti so ga med okupacijo vlačili po ječah in internacijah. Smrt mu je bila stalno za petami.

Šele osvobojenje mu je prineslo splošno priznanje. Smrt ga je zatekla ravno, ko se je pripravljal, da se znova poprime dela in ga vsaj tu in tam zaključi, čeprav za nobenega znanstvenega ali umetniškega delavca pravega zaključka v delu ni, ker se vedno znova porajajo nova vprašanja in odkrivajo dotlej neznana gradiva.

Ob sedemdesetletnici je mogel s ponosom zreti na svoje ogromno življenjsko delo, ki je za našo literarno-zgodovinsko znanost neprecenljive in trajne vrednosti. Pokolenja naših bodočih literarnih zgodovinarjev bodo zmeraj črpala iz njega. V našo splošno narodno in kulturno zgodovino pa se je trdno zapisal kot znanstvenik in človek še zaradi tega, ker je tudi v najtežjih dneh stal trdno in samozavestno na strani ljudstva in njegove revolucije.